

УДК 338.43:631.11(477)

**Т. Васильців,
Ю. Поповіченко**

СТРАТЕГІЧНІ ЗАСАДИ ПОЛІТИКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

Обґрунтовано сутнісні характеристики категорії економічної безпеки підприємництва. Узагальнено методологію її оцінювання та теоретико-прикладні засади забезпечення. Подано результати аналізу ефективності системи державного регулювання безпеки підприємництва. Визначено стратегічні пріоритети, інституціональний базис та обґрунтовано засади зміцнення економічної безпеки підприємництва в Україні.

Ключові слова: економічна безпека, підприємництво, інституціональний базис, стратегія державної політики.

Розвиток підприємництва, що ініціює створення продукції новими методами, використання нових джерел сировини, ринків збуту за рахунок ефективного поєднання факторів виробництва, дозволяє підвищити економічний потенціал і конкурентоспроможність національної економіки, покращити участь держави в міжнародному поділі праці. Економічна безпека підприємництва є об'єктивною передумовою розвитку національної економіки, отже, – важливим завданням державної політики зміцнення економічної безпеки держави, оскільки дозволяє істотно мінімізувати ймовірність таких загроз безпеці держави в економічній сфері, як: уповільнення темпів внутрішнього виробництва, зниження інноваційно-інвестиційної активності і науково-технічного та технологічного потенціалу, порушення коопераційних зв'язків всередині економіки, зростання фінансових та кредитних ризиків, досягнення критичного рівня фізичного і морального зносу основних виробничих фондів у провідних галузях промисловості, недостатні темпи відтворювальних процесів та структурні деформації в економіці, надмірна залежність національної економіки від кон'юнктури зовнішніх ринків та нераціональна структура експорту, зростання частки іноземного капіталу.

В умовах недостатнього рівня економічної безпеки підприємництва первинні економічні агенти не мотивовані здійснювати легальне господарювання, довготермінові капіталовкладення в інноваційній сфері, у низькорентабельних і капіталомістких видах економічної діяльності, в енергозберігаючих та екологізабезпечуючих секторах, формувати ресурсну базу економічного розвитку, бути соціальним партнером держави. Наслідком цього є утворення структурних, галузевих і регіональних диспропорцій, зниження рівня економічної безпеки держави.

Проблеми економічної безпеки підприємництва, зокрема на різних рівнях ієрархії управління економікою, досліджуються у працях таких вітчизняних науковців, як Г. Андрощук, З. Варналій, О. Власюк, А. Гальчинський, В. Геєць, М. Єрмошенко, А. Качинський, Т. Ковальчук, Б. Кравченко, Г. Пастернак-Таранушенко, В. Шлемко та інші.

Попри вагомий доробок названих вчених існує об'єктивна необхідність удосконалення теоретико-методологічних засад і прикладних механізмів зміцнення

безпеки підприємництва у системі економічної безпеки України. Саме цим актуалізується потреба обґрунтування основ економічної безпеки підприємництва, а також розробки стратегічних і операційних засобів формування ефективних механізмів її забезпечення.

Метою статті є обґрунтування стратегічних пріоритетів та засобів забезпечення економічної безпеки підприємництва в Україні.

Забезпечення економічної безпеки підприємництва є важливим завданням державної політики гарантування економічної безпеки держави. Безпека підприємництва є об'єктивною передумовою розвитку підприємницького сектора національної економіки, забезпечення таких структурних складників безпеки держави, як фінансовий, соціальний, технологічний, продовольчий, зовнішньоекономічний, демографічний, енергетичний, екологічний та мінімізації ймовірності реалізації вагомих загроз національним інтересам в економічній сфері.

Результати узагальнення теоретико-методологічних основ категорії “підприємництво” (зокрема у контексті його ролі в економіці) дозволяють стверджувати, що динамічно-структурна характеристика економічної безпеки підприємництва в системі економічної безпеки держави може розглядатися як співвідношення завдань (перелічених у порядку посилення рівня вагомості): 1) забезпечення розвитку сукупності інституцій безпеки суб'єктів підприємництва; 2) гарантування безпеки стратегічно важливих підприємств (містоутворюючих та підприємств, які мають важливе значення для економіки і безпеки держави); 3) демонополізація економіки; 4) підвищення рівня ділової активності (зниження рівня інертності економіки); 5) посилення державно-приватного партнерства; 6) підвищення рівня інноваційно-інвестиційної активності суб'єктів підприємництва (як чинника посилення конкурентоспроможності економіки); 7) забезпечення структурних зрушень в економіці на регіональному та місцевому рівні (внаслідок раціонального та структурно-збалансованого розвитку підприємництва); 8) зміцнення структурних складників економічної безпеки держави; 9) забезпечення високого рівня узагальненого показника економічної безпеки держави.

Підприємництво в системі економічної безпеки держави розглядається як сектор, що функціонує на засадах організаційно-господарського новаторства з метою створення продукції (послуг) новими методами, відкриття нових джерел сировини, ринків збуту для зміцнення інноваційного складника конкурентоспроможності економіки.

З огляду на важливість місця та ролі економічної безпеки підприємництва в системі економічної безпеки держави, проблеми якої досліджувалися у працях Г. Пастернака-Таранушенка [1] та Я. Жаліло [2], пріоритетним суб'єктом реалізації завдань з її забезпечення є органи державного управління, а політика має формуватися на основі чітко визначеної мети (створення належних умов для започаткування та здійснення підприємницької діяльності, збереження належного рівня захищеності підприємницького сектора від внутрішніх та зовнішніх загроз, посилення ролі суб'єктів підприємництва в мінімізації економічних загроз безпеці держави, забезпеченні інноваційного розвитку та конкурентоспроможності економіки), усвідомлення суб'єктів та їх функцій, механізмів, методів та засобів управління, ресурсного забезпечення.

Пріоритетними завданнями органів державного управління як суб'єкта реалізації політики забезпечення економічної безпеки підприємництва є недопущення настання таких загроз, як зниження рівня ділової активності населення, суб'єктивне ускладнення доступу до підприємницької діяльності чи господарських ресурсів, неправомірне втручання у діяльність суб'єктів підприємництва, монополізація економіки, суттєве

зниження рівня ефективності фінансово-господарської діяльності та використання ресурсного забезпечення критичної маси підприємств, погіршення рівня конкурентоспроможності підприємств (зокрема у галузево-територіальному аспекті), формування нераціональної та неефективної галузевої структури; значне зменшення обсягів виробництва у базових видах економічної діяльності. Таке узагальнення робимо за результатами дослідження праць А. Сухорукова [3] та А. Качинського [4].

Для ефективної реалізації окреслених завдань органам державного управління необхідно використовувати такі засоби, як створення належної нормативно-правової бази, здійснення заходів соціально-психологічного та інформаційно-роз'яснювального типу, удосконалення системи судового та оперативного фізичного захисту, провадження ефективної регуляторної, податкової, фінансово-кредитної, інноваційно-інвестиційної політики, моніторингу рівня безпеки підприємництва, регулювання внутрішнього ринку.

Складність, поліструктурність категорії економічної безпеки підприємництва, її залежність від економічних, соціальних, політичних, історичних, технологічних, психологічних та інших чинників розвитку суспільства обумовлюють необхідність усвідомлення суб'єктами підприємництва своєї ролі у вирішенні сукупності завдань забезпечення економічної безпеки підприємницького сектора національної економіки [5, 6]. Зокрема, важливим є здійснення легальної фінансово-господарської діяльності, посилення інноваційного складника конкурентоспроможності продукції (послуг), вживання заходів, спрямованих на зміцнення соціального, енергетичного, екологічного та інших структурних складників економічної безпеки держави, формування надійних механізмів гарантування економічної безпеки підприємства на мікрорівні, а також забезпечення економічної ефективності діяльності, використання ресурсного забезпечення та суспільної праці.

Оцінка ефективності заходів політики забезпечення економічної безпеки підприємництва передбачає поєднання таких методів дослідження, як моніторинг соціально-економічних показників, експертної оцінки, багатовимірний статистичний аналіз. Причому високий рівень економічної безпеки досягається лише за умови, що вся сукупність обраних для оцінки показників перебуває у межах допустимих значень, а безпосередньо оцінка стосується репрезентативної частки суб'єктів підприємницької діяльності.

Підвищенню ефективності політики зміцнення економічної безпеки підприємництва сприяє імплементація позитивного світового досвіду в цій сфері, який стосується розвитку інституціонального базису безпеки, створення сприятливого для підприємництва бізнес-середовища, покращання можливостей доступу суб'єктів підприємництва до зовнішніх ринків, розвитку венчурних компаній та залучення страхової сфери як дієвого механізму зниження ризиків первинних економічних агентів.

Незважаючи на певні позитивні зрушення (підвищення цивілізованості підприємницької діяльності; зниження криміналізації і монополізації економіки; поступовий розвиток приватного сектора; формування базових засад конкурентного середовища; поступове покращення умов для розвитку малого бізнесу), головні цілі державної політики гарантування економічної безпеки підприємництва не досягаються, а узагальнений кількісний показник рівня економічної безпеки у секторі малого підприємництва (понад 93% загальної кількості суб'єктів підприємницької діяльності) становив 0,337 (при максимальному значенні, рівному одиниці). Розрахунки окремих показників економічної ефективності підприємництва у реальному секторі економіки

та їх оцінка з позицій безпеки підприємництва підтверджують, що перешкодою посилення конкурентоспроможності та реалізації ресурсного потенціалу підприємств базових галузей залишається низька ефективність використання ресурсного забезпечення (продуктивність праці, фондівіддача та показники оборотності оборотних активів), рівень фінансової стійкості і платоспроможності.

До негативних аспектів механізму забезпечення економічної безпеки підприємництва належать: неусвідомлення ролі держави щодо усунення наслідків недосконалої трансформації економіки і, як наслідок, – недосконалість програмного і нормативно-методичного забезпечення економічної безпеки підприємництва; неефективність державного управління забезпеченням економічної безпеки підприємництва; несформованість інституційної інфраструктури безпеки підприємництва; невідповідність вітчизняного нормативно-методичного забезпечення та регуляторної політики європейським стандартам та нормам регулювання; системний характер проблем інноваційного розвитку підприємництва.

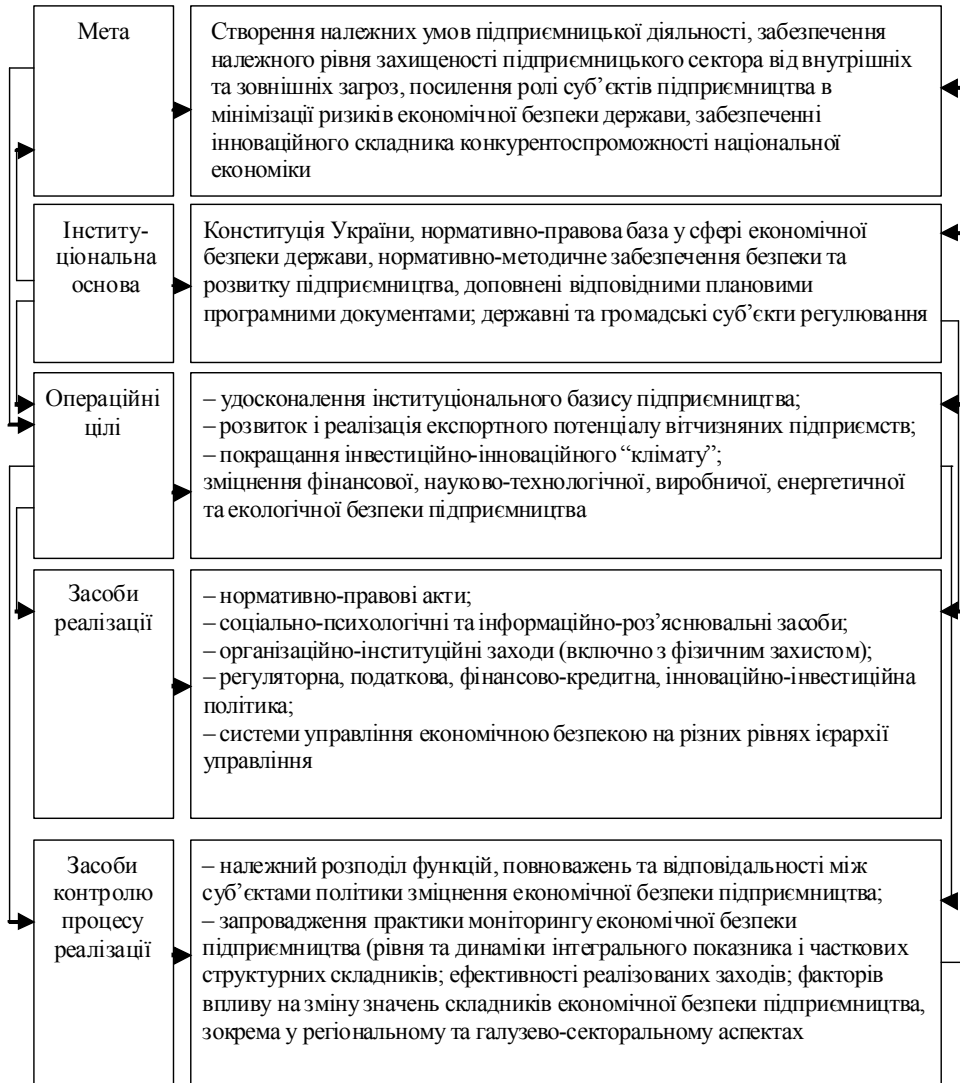
Внаслідок недостатньої ефективності стратегічного програмування розвитку підприємництва його показники в Україні ще не досягли рівня розвинених держав (йдеться про показники кількості діючих, новостворюваних підприємств, їх життєздатність протягом тривалого періоду часу, ефективність використання ресурсного потенціалу та практично про усі соціальні характеристики бізнесу), а рівень економічної безпеки підприємництва залишається низьким.

Узагальнено, що вітчизняна система стратегічного планування розвитку і зміцнення економічної безпеки підприємництва характеризується такими головними недоліками: 1) програми підтримки підприємництва стосуються лише сектору малого бізнесу, а отже, не передбачають заходів сприяння розвитку усіх секторів підприємництва, зокрема у територіально-секторальному аспекті, у реальному секторі економіки, у галузях із значною доданою вартістю; 2) відсутня належна спадковість програм, які не є навіть елементом середньострокового прогнозування, низькою є якість роботи з визначення стратегічних завдань, спостерігається нечіткість їх формулювання, що перешкоджає обрати відповідно до неї систему адекватних кількісних показників-вимірників рівня їх досягнення; 3) пріоритетні завдання не підпорядковуються основній меті, що пояснюється відсутністю ієрархії в системі цілей; 4) усталений перелік кількісних індикаторів оцінки результативності програмних заходів є неповноцінним, оскільки практично за кожен із напрямів державної політики не забезпечений належними статистичними даними для розрахунку цільових індикаторів, відображає лише кількісні показники, не містить аналізу показників-дестимуляторів розвитку і безпеки підприємства; 5) обсяги фінансування програм підтримки підприємства науково чи ресурсно необґрунтовані, змінюються хаотично як на центральному, так і на регіональному та місцевому рівнях; 6) механізм державного програмування не передбачає належного моніторингу цього процесу. Це об'єктивно доводить необхідність удосконалення стратегічного програмування посилення економічної безпеки підприємництва України за складовими, представленими на рис. 1.

Для належної реалізації стратегічних завдань державної політики зміцнення економічної безпеки підприємництва в Україні необхідно сформувати її повноцінний інституціональний базис.

Доцільність заходів у цьому напрямі підтверджується тим, що інфраструктура не лише економічної безпеки, але й підтримки підприємництва в Україні є недостатньою та

значно поступається розвиненим країнам світу; вітчизняне законодавство не передбачає належних стимулів створення і розвитку сукупності інституцій безпеки підприємництва, залишаючи їх лише для регіонів та міст, які володіють належними фінансовими засобами та які бажають добровільно працювати у цьому напрямі. Тому вітчизняна мережа інституцій підтримки підприємництва перебуває під загрозою руйнування (йдеться не про кількість інституцій підтримки, а їх можливості).

Рис. 1. Стратегічні засади політики забезпечення економічної безпеки підприємництва в Україні

Для покращення інституціонального базису безпеки підприємництва необхідно вжити важливі заходи за такими трьома підсистемами: інформаційна, прийняття

стратегічних рішень та мотиваційна. Важливим аспектом удосконалення інституційного середовища економічної безпеки підприємництва в Україні (спрямованого передусім на відновлення інноваційно-інвестиційної активності і науково-технічного та технологічного потенціалу, коопераційних зв'язків у межах економіки) є сприяння створенню та розвитку техніко-впроваджувальних спеціальних економічних зон (пов'язаних із науково-виробничими та інноваційними завданнями), торгових та промислових зон (для утворення переробних підприємств, складальних цехів, створення промислових зразків та зразків інноваційної продукції, нових технологій виробництва, зорієнтованих на використання регіональних чи локальних конкурентних переваг), здійснення планування і стимулювання розвитку систем якості управління підприємствами промислових територіально-галузевих виробничих систем (кластерів), підвищення їх конкурентоспроможності, утворення на базі асоціативних підприємницьких структур (із забезпеченням відповідного фінансування їх роботи) комітетів розвитку підприємницьких мереж.

Висновки

Головною метою державної політики, спрямованої на зміцнення економічної безпеки підприємництва в Україні має стати поєднання належних умов для підприємницької діяльності, збереження високого рівня захищеності підприємницького сектора від внутрішніх та зовнішніх загроз, посилення ролі суб'єктів підприємництва в мінімізації економічних ризиків безпеки держави та забезпеченні інноваційних засад конкурентоспроможності національної економіки. Пріоритетними напрямками та завданнями реалізації стратегії визначені: 1) удосконалення інституціонального базису підприємництва; 2) розвиток і реалізація експортного потенціалу підприємств; 3) покращення інвестиційно-інноваційного "клімату"; 4) зміцнення фінансової, науково-технологічної, виробничої, енергетичної та екологічної безпеки підприємництва.

Подальші дослідження в аналізованій сфері мають стосуватися розробки та обґрунтування пропозицій з покращення інституціонального середовища комерційної господарської діяльності в Україні.

Література

1. Пастернак-Таранушенко Г. А. Економічна безпека держави. Статистику процесу забезпечення [Текст] / Геннадій Адольфович Пастернак-Таранушенко ; [за ред. Б. Кравченка]. — К. : Кондор, 2002. — 302 с.
2. Жаліло Я. А. Стратегія забезпечення економічної безпеки України. Пріоритети та проблеми імплементації / Ярослав Анатолійович Жаліло // Стратегія національної безпеки України в контексті досвіду світової спільноти [Текст]. — К. : Сатсанга, 2001. — 224 с.
3. Сухоруков А. І. Методологія оцінки рівня економічної безпеки / А. І. Сухоруков // Вісник КНТЕУ [Текст]. — 2008. — № 1. — С. 49—55.
4. Качинський А. Б. Безпека, загрози і ризики: наукові концепції та математичні методи [Текст] : монографія / Анатолій Броніславович Качинський. — К. : Інститут проблем національної безпеки, 2003. — 472 с.
5. Новицький Г. В. Теоретико-правові основи забезпечення національної безпеки України [Текст] : монографія / Г. В. Новицький. — К. : Інтертехнологія, 2008. — 496 с.

6. Власюк О. С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку : наук. доп. / О. С. Власюк // НІМІБ [Текст]. — К. : Вид-во НІМІБ, 2008. — 48 с.

**T. Vasylytsiv,
Yu. Popovichenko**

**STRATEGIC PRINCIPLES OF POLICY ON PROVIDING ECONOMIC
SECURITY OF ENTREPRENEURSHIP IN UKRAINE**

Essence description of the category of economic security in entrepreneurship, methodology of its evaluation and principles of providing are grounded. The efficiency of the system of public administration in the sphere of economic security in entrepreneurship is analyzed. State providing of functional components and integral index of economic security in entrepreneurship are identified. Strategic priorities, institutional basis and principles of economic security system in entrepreneurship are developed.

Key words: economic security, entrepreneurship, institutional base, strategy of public policy.